

Grundlæggende undervisningsmateriale

Arbejdet med risikobørn og -unge

44261

Udviklet af:
Hanne Holm
CVU Vest
Skolebakken 171
6705 Esbjerg Ø
Tlf.: 7614 7100

1. Uddannelsesmålets sammenhæng til FKB og TAK'er

Arbejdet med risikobørn og -unge hører til i den fælles kompetencebeskrivelse nr. 2629, "Pædagogisk arbejde med børn og unge".
FKB'en kan findes på <http://2004.efteruddannelse.dk>.

Uddannelsesmålet er relevant for flere af målgrupperne i FKB'en, primært pædagogmedhjælpere og dagplejere.
Kompetenceudviklingen har fokus på følgende arbejdspladser inden for jobområdet: Daginstitutioner i form af vuggestuer, børnehaver, integrerede institutioner, skolefritidsordninger og dagplejehjem.

Arbejdsfunktioner

Jobområdet omfatter udviklende, forebyggende og støttende pædagogisk arbejde med børn og unge.

I arbejdet med risikobørn og -unge er der brug for at kende egen rolle, at kunne se signaler fra børn, som ikke trives og ikke udvikler sig som de skal, at kunne lave observationer og at kunne videreformidle dem både til forældre og i tværfagligt samarbejde. Det er vigtigt at have en indsigt i børns reaktions- og handlemønstre og at kunne forstå og støtte dem i en positiv udvikling. Dette skulle gerne ske i et tæt og positivt samarbejde med forældrene.

Uddannelsesmålet er relateret til flere af de tilhørende arbejdsmarkedsrelevante kompetencer (TAK) i FKB'en og skal kvalificere deltagerne inden for disse felter. Det drejer sig om flg. TAK'er:

1. Medvirke til børns og unges udvikling.
2. Sundhedsfremme og sygdomsforebyggelse ift. børn og unge
3. Kommunikation og samarbejde inden for børne- og ungeområdet.

I TAK 1 står der bl.a., at medarbejderen skal udføre pædagogisk og omsorgsrettet arbejde, at de skal være bevidste om egen andel i udvikling af relationer, at de skal kunne planlægge og støtte op om barnets udvikling, også selv om barnet har brug for særlig støtte. Dette er en del af indholdet i denne uddannelse.

I TAK 2 står der bl.a., at medarbejderen skal medtænke sundhedsfremme, sygdomsforebyggelse og livsstilens betydning i det pædagogiske arbejde. Det er også et formål med arbejdet med disse børn.

I TAK 3 står der bl.a., at medarbejderen skal samarbejde om opgaven med pårørende (forældre), og med forskellige faggrupper og myndighedspersoner (det tværfaglige samarbejde). De skal kunne opbygge en samarbejdskultur, der bygger på

respekt for de involverede parters holdninger, roller og opgaver. Det skal gerne gennemsyre både arbejdet med barnet, dets familie og evt. andre faggrupper.

Deltagerforudsætninger

Deltagernes faglige forudsætninger i forhold til uddannelsesmålet vil være afhængige af arbejdsorganiseringen på den enkelte arbejdsplads, men også af, hvilket område institutionen ligger i. Undersøgelser har nemlig vist, at nogle institutioner har en stor koncentration af disse børn, mens andre næsten ingen har.

Der er også stor forskel på, hvor meget pædagogmedhjælperne bliver inddraget i arbejdet med forældrene og samarbejdspartnere. Det daglige arbejde med børnene vil de altid være inddraget i.

Dagplejerne står derimod alene med ansvaret både for børnene og for det daglige forældresamarbejde. De ”svære samtaler” og det tværfaglige samarbejde vil som oftest foregå i et samarbejde med dagplejepædagogen.

Struktur

Det anbefales, at deltagerne har uddannelsesbevis fra grundkurset for dagplejere eller fra ”Pædagogmedhjælper i daginstitutioner”. Desuden vil det være en stor fordel at have gennemført uddannelsen ”Børns kompetenceudvikling 0-5 år”, da de her får en viden om barnets normaludvikling, som er grundlaget for at se, hvornår et barn er inde i en skæv udvikling. På denne uddannelse har de bl.a. arbejdet med at lave daglige observationer af normale børn, f.eks. legeobservationer, hvilket er et godt udgangspunkt, når de skal til at observere ”bekymringsbørnene”. Det kan også være en fordel at have uddannelsesbevis fra ”Samspil og relationer i pædagogisk arbejde” for at have en større viden om kommunikation og relationer både til børn og voksne.

Deltagerne kunne evt. supplere uddannelsen med uddannelserne ”Sorg- og krisearbejde i omsorgs- og pæd. område” og ”Konflikt håndtering i pædagogisk arbejde”, så ville de få forskellige vinkler på de situationer, de kan komme til at stå i, når de arbejder med risikobørn og deres familie.

2. Ideer til tilrettelæggelse

Temaer.

Tema 1:

Signaler på negative sociale påvirkninger.

Jeg starter undervisningen med en diskussion om, hvad de egentlig forstår ved omsorg? Vi sammenligner så med noget teori omkring omsorg.

Herfra går vi videre med en diskussion om, hvad de forstår ved omsorgssvigt. Vi samler op igen ud fra John Aasted Halses og Kari Killéns definitioner på omsorgssvigt (se bilag 1 og litteraturliste).

Jeg fortsætter så temaet med at gennemgå forskellige signaler, vi skal se, forstå og tage alvorligt, når børn via deres adfærd viser, at de mistrives.

Denne diskussion fortsættes så med spørgsmålet: Hvad ser vi, og hvad undlader vi at se? Hvilke grunde kan der være til det? I vores egen baggrund, i angsten for at se, det vi gør, forældrenes reaktion osv. (se bilag 2 og litteraturliste).

Man kan evt. tage udgangspunkt i, at alle har læst artiklen af Else Christensen: "Hvornår et barn er truet beror på, hvordan og hvem der definerer begreberne, og opfattelsen er forskellig fra land til land og den tid, vi lever i." Fra tidsskriftet 0-14 nr. 3, 2001. Her kan lægges op til en forholden sig til sine egne værdier og normer. Det kunne evt. suppleres med en snak om at være: "Professionel, personlig og privat." Evt. med udgangspunkt i Erik Jappes opstilling af dette i "Håndbog for pædagogstuderende."

Tema 2:

Den daglige støtte til barnets udvikling.

Det er vigtigt for mig, at deltagerne nu får mulighed for at forstå børnenes reaktioner og handlemønstre, ikke som uartige/besværlige, men med udgangspunkt i, at der altid er en grund til, at børn opfører sig som de gør.

Denne forståelse gør det muligt at anerkende barnets virkelighed/oplevelser, så det ikke føler sig forkert, samtidig med, at den voksne giver barnet andre handlemuligheder ved at guide barnet frem til andre måder at vise følelser på og prøve at få sine behov opfyldt, specielt i samværet med de andre børn. Forstå sig selv, sin egen virkelighed/historie osv.

Her kan hentes en masse godt materiale i flg. litteratur: "Forstå mig dog!", "Udagerende og indadvendte børn", "Hvorfor?", "Livshistorier i pædagogisk arbejde", "Bliv hos mig når jeg er vred" (se litteraturliste).

Tema 3:

Iagttagelse og observationer.

Når man begynder at undre sig over/bekymre sig om et barn, er det vigtigt at have viden om, hvordan man laver observationer, i hvilke sammenhænge osv.

Inden kurset beder vi deltagerne om at skrive noget ned om et barn, som de har en bekymring omkring. Dette arbejder de så videre med, når de har fået et teoretisk oplæg omkring iagttagelse. Vi tager udgangspunkt i "Iagttagelse og fortælling" (se

litteraturliste).

Vigtigt er også at få en diskussion om, hvad observationerne kan/skal bruges til:

- om der er noget i bekymringen, eller om man er ved at se ”spøgelser”
- til at blive klogere på, hvordan man kan støtte barnet
- til at se, om der er sat en udvikling i gang
- til en dialog med forældrene
- til at fortælle kolleger, hvad man ser
- til at søge om ekstra hjælp til barnet
- til en underretning

og hvad det er vigtigt at se efter, alt efter formålet med observationerne.

Dernæst kan der laves forskellige rollespil, hvor deltagerne træner i at formidle deres observationer.

De kan bruge deres egne cases eller nogle, underviseren har lavet, tilpasset deltagergruppen (bilag 4).

I forbindelse med dette tema vil jeg holde et oplæg omkring kommunikation, måder at formidle på, så modparten kan høre, hvad der siges, uden at føle sig bebrejdet og derved tvunget i en forsvarsposition. Dette er meget vigtigt, specielt i forhold til at få et godt og ligeværdigt forældresamarbejde, så barnet ikke sættes i en loyalitetskonflikt.

Der er afsnit om forældresamarbejdet og problemerne i dette, både i ”Forstå mig dog”, og i ”Udagerende og indadvendte børn” (bilag 3).

Omkring selve kommunikationen kan man vælge at bruge teori fra Personlig kommunikation, Ikkevoldelig kommunikation eller andre kommunikationsmodeller. Formålet skal være, at deltagerne får en indsigt i, hvor vigtigt det er, hvordan de får det sagt, men også i vigtigheden af, at de får talt med forældrene, lige så snart de begynder at blive bekymret.

Modparten i rollespillet kunne give værdifuld feedback i forhold til, hvordan kommunikationen opleves/høres; her er det selvfølgelig også muligt at bruge videooptagelser.

Jeg kommer ind på underretningspligten, og hvad der skal med i en sådan (bilag 5), men jeg prioriterer ikke længere at bruge tid på det praktiske, da denne deltagergruppe meget sjældent kommer til at lave underretninger alene; de vil oftest komme til at lave dem sammen med en uddannet pædagog, eller i de fleste tilfælde vil deres deltagelse bestå i at kunne formidle deres observationer.

Tema 4:*Tværfagligt samarbejde.*

Det er vigtigt, at deltagerne ved, hvilke tilbud der findes i deres kommune, som de kan henvise forældre til, der har brug for hjælp/støtte af en eller anden slags.

Derudover er det vigtigt at få samlet op, hvilke erfaringer deltagerne har i forhold til tværfagligt samarbejde. Ud fra dette kan der startes en diskussion om vigtigheden af et velfungerende tværfagligt samarbejde, da der desværre også findes eksempler på, at det ikke fungerer og nogle gange komplicerer forholdene for en familie, som har brug for hjælp. Her kan der tages udgangspunkt i ”To verdener. Samarbejdet mellem daginstitution, socialforvaltning og forældre” og artiklen af Else Christensen (nævnt under 1. tema).

Afslutning på kurset

Jeg afslutter kurset med at sætte deltagerne til at lave en handleplan: De skal forholde sig til, om der er noget, de vil gøre anderledes, når de kommer tilbage til arbejdspladsen.

Der kommer som regel flere lag med ind i diskussionerne:

- hvad kan de selv gøre?
- hvad kunne de tænke sig at få diskuteret på et personalemøde?
- har de fået øje på andre forhold, som der bør ændres på?

Jeg vedlægger et bilag 6, som jeg bruger specielt i forhold til dagplejegrupper, da de i mange kommuner er det eneste tilbud om pasning af børn mellem 0-3 år, og meget ofte ikke bliver ”klædt godt nok på” til at arbejde med disse børn og børnenes forældre.

3. Opgaver og undervisningsmaterialer

Generelt om undervisningsmaterialet:

Jeg indlægger altid en eller to videoer i undervisningen. Generelt vælger jeg mine artikler og videoer ud fra deltagerens forventninger eller interesseområder. Derfor vil I finde en bred liste over artikler, bøger og videoer, som I kan vælge imellem.

4. Afholdelsesformer

Jeg vil ikke anbefale nogen afholdelsesformer specielt. Jeg har selv erfaringer med at holde kurset som ugekursus, men kan fint forestille mig at afholde kurset som split også.

5. Litteraturliste

Undervisningsmateriale:

Artikler:

”Tidlig hjælp til truede børn”, Børn & Unge nr. 30, 1999.

”Børn ingen kan li”, Børn & Unge nr. 2, 2001.

”Tale er guld og grib ansvaret”, Børn & Unge nr. 19, 2001.

Pjecer og tidsskrifter:

”Børn med særlige behov - hvad kan dagplejen rumme?” (2002). Udgivet af Forbundet af Offentligt Ansatte.

”Underretning og tavshedspligt”, Gitte Løvgren (den seneste udgave).

”Samarbejde om truede børn”, temanr. af tidsskriftet 0-14, nr. 3, 2001.

”Urolige børn”, temanr. af tidsskriftet 0-14 nr. 3, 1999.

Bøger:

Killén, Kari (1996): ”Omsorgssvigt er alles ansvar”.

Schmidt, Søren og Kopart, Henning (1998): ”Iagttagelse og fortælling. Pædagogisk iagttagelse og beskrivelse af børn”.

Struve, Kaj (2000): ”Forebyggende pædagogik - en grundbog”.

Clausen, Peter: ”Personlig kommunikation”.

Rosenberg, Marshall B (1999): ”Ikkevoldelig Kommunikation”.

Knudsen, Margit (2001): ”Den vanskelige samtale - erfaringer og overvejelser.”

Videoer:

”Er du mors lille dreng?”, Odense, TV2 1998 (om omsorgssvigt og anbringelser).

”Social arv 1”, DR 2, nov. 2004 (forsk. samtaler med svigtede børn og andre, der har erfaringer med eller gode ideer til arbejdet med børn).

”Han rør ved mig”, Dafolo 1989 (om incest).

”De tavse vidner”, Danmarks Radio 1994 (om børn i alkoholfamilier).

”Børnekriminalitet”, Landscentralen for undervisningsmidler (årsager til en 13-årigs udvikling af kriminalitet).

”Hvor regnbuen ender”, Landscentralen for undervisningsmidler (tvangsanbringelse eller andre løsninger?).

”Mønsterbrydere og de professionelle”, BUPL 1996.

”Rod i familien”, Det Danske Filminstitut 2001.

Litteraturliste til deltagerne:

Det Kriminalpræventive Råd (1999): ”Overgreb mod børn, ser du det? Gør du noget?” - en håndbog (kan evt. udleveres, kan bestilles og fås gratis).

Folkman, Marie Louise (1999): ”Udagerende og indadvendte børn. Det pædagogiske samspil i børnehaven”.

Juul, Jesper (1995): ”Dit kompetente barn”.

Lind, Lene (1993): ”På vej - men hvorhen? Om social arv som tung bagage for børn, forældre og pædagoger”.

Lind, Lene (1995): ”Forstå mig dog! Brugsbog om samspillet mellem børn, forældre og pædagoger”.

Lind, Lene (1997): ”To verdener. Samarbejdet mellem daginstitution, socialforvaltning og forældre”.

Damgaard, Irena og Nørlykke, Helle: ”Den personlige samtale”.

Kaiser, Thomas (2001): ”Bliv hos mig, når jeg er vred”.

Bilag 1

”Ved omsorgssvigt forstås enhver tilsigtet eller utilsigtet fysisk eller psykisk skade påført barnet af nære voksne, hvor skaden er af en sådan karakter, at den i væsentlig grad hindrer barnets normale udvikling.”

John Aasted Halse: ”Bristet barndom”. Pædagogisk Psykologisk forlag 1992.

”Med omsorgssvigt forstår vi, at forældre eller de personer, der har omsorgen for barnet, påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorligt, at barnets fysiske/psykiske sundhed og udvikling er i fare.”

Kari Killén: ”Omsorgssvigt er alles ansvar”.

Forhindringer, der kan være skyld i, at man ikke ser omsorgssvigt og gør noget ved det!

- Angst for forældrenes vrede, aggression, som ofte består i et angreb
- Mangel på professionel støtte
- Oplevelse af mangel på kompetence
- Fornægtelse og projektion af ansvar
- Følelse af totalt ansvar for en sag
- Vanskeligheder ved at adskille personligt ansvar fra professionelt ansvar
- Blandede følelser over for forældrene og ens egen professionelle rolle
- Behov for at have kontrol

Derudover skriver Killén i sin bog om flg. strategier for de professionelle, når de møder omsorgssvigt:

- Overidentifikation med forældrene
- Bagatellisering (hvis vi ikke kan rumme barnets smerte)
- Problemforskydning (flytter institution/klasse)
- Projektion af utilstrækkelighed (hvorfor sker der ikke noget..., det er også...)
- Introjektion og handlingslammelse eller uhensigtsmæssig aktivitet (med introjektion menes, at man optager andres oplevelser/følelser, vi overvældes og mister evnen til at iagttage og analysere, empatien kvæles... man føler håbløshed, angst i stedet for)
- Tilbagetrækning og distancering (forsvarsværkerne sættes op, forældrene dukker ikke op til mødet, vi føler os lettede, selvom vi godt ved...)
- Reduktion af kompleksitet (vi tilpasser forældrene til modellen vi har sat op, hvis de ikke samarbejder... overlevelsestrategi, hvor vi indirekte fortæller barnet og forældrene: Jeg orker ikke at forholde mig til jeres virkelighed. Dette er spillereglerne, uanset hvordan jeres verden ser ud!)
- Normtænkning i stedet for sagligt forankret vurdering - baserer arbejdet på egne normer
- Rolleforvirring og rolleskift. Er vi advokater, psykologer, pædagoger, hvad er vores rolle/arbejdsopgave, kan være flydende begreber, hvis vi ikke er bevidst om de forskellige kasketter.

Forudsætninger for et godt forældresamarbejde

På grundlag af udsagn i bogen: ”Udagerende og indadvendte børn. Det pædagogiske samspil i børnehaven” af Marie Louise Folkman.

Forudsætninger for, at forældrene følte sig trygge i børnehaven, var, at:

- De blev mødt med respekt
- Deres egne behov blev set
- De følte tillid til personalet
- De vidste, at personalet holdt af barnet

At styrke forælderrollen indebærer, at:

- Formidle budskabet, at ”Det er jer som forældre, der er vigtigst for barnet”
- Gøre dem opmærksomme på barnets behov

At udvikle gensidighed omkring barnet ved at:

- Skabe mulighed for at mødes
- Være forbilleder
- Hjælpe forældrene til at se, hvad barnets signaler betød
- Dele ud af sin viden
- Styrke forældrenes samspil med barnet

Cases til rollespil omkring forældresamtaler:

Karina bliver hentet som den sidste. Moderen er beruset. Det er ikke første gang, det sker, men du har aldrig snakket med moderen om det. Tværtimod har I altid talt hyggeligt sammen, og du kan egentlig godt lide moderen, men i forbindelse med, at hun er blevet arbejdsløs, er tingene begyndt at gå lidt skævt. Karina vil ikke med sin mor hjem og skriger, da moderen forsøger at holde hende fast for at give hende overtøj på. Konflikten resulterer i, at moderen giver Karina en lussing. Hvad gør du?

Du har haft åbent 1 time, og der er allerede kommet to børn, som leger godt sammen. Nu ankommer Søren, han vil også være med i legen. Der opstår straks en konflikt, Søren er vrøvlet og virker pylret. Du spørger ham, om han har fået morgenmad, hvilket han svarer nej til, så du serverer noget yoghurt for ham. Du har også registreret, at han gennem det sidste stykke tid er blevet mere og mere usoigneret - tøjjet er snavset og tænderne ser ikke ud, som om de bliver børstet for tit. Du har tidligere nævnt over for forældrene, at Søren fungerer bedst, når han får morgenmad, og at det er usundt, hvis børn ikke får det. Hvad vil du nu gøre?

Det er midt på formiddagen. Alle dine børn er kommet. De 3 af børnene leger godt, men du lægger mærke til, at Lea sidder i et hjørne for sig selv. Hun leger med en dukke, og indimellem går hun i stå og strirrer ud i luften. Det bekymrer dig. Du ved, at hendes forældre er blevet skilt for nylig, og at Lea bor på skift en uge hos hver af forældrene. Hun virker utryk og ked af det, og når børnene sover til middag, ligger hun ofte og klynker og kalder på sin mor. Hvad vil du gøre?

I er meget velkomne til at tage en af jeres egne cases at træne samtalen ud fra i stedet for at bruge disse eksempler.

Udarbejdelse af en underretning

Faktuelle forhold:

1. Barnets navn, adresse, cpr-nr.
2. Familiemæssige baggrund
3. Hvor længe har barnet været på skolen/institutionen?

Observationer:

1. Hvordan trives barnet på skolen/institutionen?
2. Hvordan påvirker familiesituationen barnet?
3. Hvordan er barnets fysiske og psykiske udvikling?
4. Hvordan har barnet det i sociale og faglige sammenhænge?
5. Hvilke ressourcer har barnet - hvad kan det lide - hvad kan det...?
6. Hvilke ressourcer har familien?
7. Hvis det ikke fremgår af ovennævnte: Hvilke bekymringer har I for barnet?

Vurderinger:

1. Hvad har skolen/institutionen gjort for at afhjælpe problemerne?
2. Eventuelle forslag til, hvad der kan gøres for at afhjælpe problemerne.

Kilde: Gitte Løvgren: ”Underretning og tavshedspligt”

Handleplan for dagplejere – spørgsmål til inspiration

- Hvilke børn med særlige behov er dagplejen specielt god til at tage sig af?
- Skal en dagplejer kunne rumme alt?
- Får dagplejeren den støtte fra pædagogen, som der er brug for?
- Får dagplejerne tilstrækkelig faglig viden, f.eks. gennem kurser, inden de får et barn med særlige behov?
- Er der dagplejere, som er mindre egnede til at passe børn med særlige behov?
- Hvordan reagerer jeres ledelse, hvis I melder ud, at I har det svært med et barn?
- Hvordan kan I sikre, at de andre i legestuen ved, hvordan de skal handle over for et barn med særlige behov? Og hvordan sikrer vi, at de kan forstå, hvorfor det er vigtigt netop at reagere på en bestemt måde over for dette barn?
- Kan du sige til en kollega i legestuen, hvis denne handler uhensigtsmæssigt over for et barn? Og hvordan?
- Burde nogle dagplejere uddannes specielt til at arbejde med disse børn og blive en slags specialdagplejere?
- Hvordan kunne I tænke jer, at jeres kommune kunne gøre forholdene bedre for disse børn og de dagplejere/institutioner, som arbejder med disse børn/familier, så de kunne støtte børnene på den allerbedste måde og samtidig ikke brænde ud selv?

Ud fra det, I nu har diskuteret, skal I lave en handleplan, som I kan gå hjem og fremlægge eller arbejde efter selv.

(Inspireret af pjecen: Børn med særlige behov - hvad kan dagplejen rumme?)